

Forfatter: Andersen, H. C.

Titel: H.C. Andersens Eventyr bd. VII kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal

Citation: Andersen, H. C.: "H.C. Andersens Eventyr bd. VII kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal", i Andersen, H. C.: *H.C. Andersens Eventyr bd. VII kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal*, C. A. Reitzel, 1990, s. 261. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-hcaeventyr07val-shoot-idm139890594407648.pdf> (tilgået 24. april 2024)

Anvendt udgave: H.C. Andersens Eventyr bd. VII kritisk udg. efter de originale eventyrhæfter med varianter ved Erik Dal

Iisjomfruen

Iisjomfruen tryktes første gang i NEH 6-62, der udkom 25.11.1861.

I 1861 foretog A en fem måneder lang rejse til Italien, Schweiz og Tyskland sammen med Edvard Collins søn Jonas Collin d.y. Om opholdet i Schweiz hedder det i MLE, at det »blev længst i *Montreux*. Her voksede frem og udfoldede sig Eventyret »*Iisjomfruen*« (II 241, jvf. Bemærkninger 21). Helt præcis er denne oplysning dog ikke, idet vi gennem breve og Dagbøger kan følge tilblivelsesprocessen.

14.6.1861 havde A passeret Simplon, og efter et par dage i St. Maurice ankom han 17.6. til Bex i Rhônedalen, hvor det dagen efter hedder: »Gik en Tour ud, men det var en skrækkelig Varme, jeg hvilede under Kastanietræerne, sad ved Flodbreden; da jeg kom hjem begyndte jeg en Historie om Alpejægeren« (Dagbøger V 82). Samme aften læste han denne historie op for sin unge rejsefælle (MLE II 458). Herefter har A tilsyneladende lagt arbejdet til side til fordel for *Sølvs killingen*, som han iflg. Dagbøger fuldendte 27.6.1861. Samme dag skriver han dog til vennen Ingemann: »Jeg arbejder paa en lille Fortælling »Ørnereden«; min Musa har imod Sædvane flittigt besøgt mig paa denne Reise« (BfA II 466), og i et brev fra Bern 1.7. hedder det til Henriette Collin: »i Schweiz begyndte og halv fuldendte jeg en Historie om »Ørnereden«« (BEC III 38).

Som det fremgår af titlen »Ørnereden«, har A oprindelig kun tænkt sig at skrive en historie, der i sin kerne rummede indholdet af det, der senere blev kap. VII i *Iisjomfruen* (et detaljeret indholdsreferat af denne første version er givet i Vintergrønt 10ff). Men kort efter begyndte han en omskrivning og udvidelse af Ørnereden. I Brunnen noterer han 7.7. i Dagbøger: »Tordenveir; Søen var med eet oprørt; nu er det deiligt Solskin, dog med hængende, truende Skyer. Gik ud paa Steendæmningen og om paa Høien mod Vest, en Regnbue laae som et udspændt Slør i Dalen mellem Klipperne. Om Aftenen skrev jeg lidt paa min Iisjomfru« (V 95). De næste dage var han åbenbart fuldt beskæftiget med eventyret. 8.7. hedder det i Dagbøger: »Jonas gik tilfjelds, jeg drev 262 om nede ved Søen, det er en Solskins Dag; skrev paa min Fortælling« (ib. 96) og 10.7.: »jeg begyndt at skrive sammen min Historie fra Schweiz« (ib. 97). Hvor langt A er nået er uvist, men det fremgår af Dagbøger 30.7., at han under alle omstændigheder denne dato har renskrevet *Sølvs killingen*, hvorfor arbejdet med *Iisjomfruen* vel må have hvilet, iøvrigt også fordi han i tidsrummet 14.7.-26.7. var på rejse fra Brunnen via München og Nürnberg til Maxen, hvor han opholdt sig hos major Serres til 14.8. Her noterer han 1.8. i Dagbøger: »Trykkende varmt; skrevet utrætteligt paa min sweitzer Historie, saa at jeg var træt og ør« (V 108). 2.8.: »Skrevet meget paa Iisjomfruen« (ib.); 3.8.: »Meget varmt; skrevet paa Eventyret: Iisjomfruen« (ib. 109). 5.8. skriver han til Henriette Collin, moder til Jonas Collin d.y.: »Netop i Dag har Jonas og jeg været fire Maaneder sammen, seet en Deel Smukt og Godt, samlet en Deel Erindringer, mine blomstre allerede i et Par Eventyr; Sweitz løfter sig især i eet: »Sneejomfruen«, det skal De engang høre og maaskee synes om. Sceneriet vil De ogsaa faae et klart Begreb om ved en Deel stereoskop Photographier, som vi begge to bringe hjem med« (BEC III 50). Derefter hedder det igen i Dagbøger 7.8.: »læser Kohls »Alpenreisen« og pynter paa mit Alpeeventyr« (V 110); 8.8.: »Skrevet paa Iisjomf.« (ib.); 10.8.: »Skriver ideligt paa Eventyret fra Schweiz« (ib.). 14.8. skriver han i to utrykte breve til henholdsvis fru Scavenius på Basnæs: »I Schweiz har jeg opholdt mig lidt længere end jeg havde bestemt, Veiret var saa smukt, Naturen saa overvældende storartet og jeg var opfyldt af en ny Digtning, hvor Scenen er i dette skjønne Bjergland og saaledes kunde jeg ikke rive mig løs« (Vintergrønt 108), og til Ingemann i Sorø: »Kjære Ven! I Brunnen fik jeg Deres Brev og havde gjerne skrevet og udtalt min Tak, men jeg var da saa opfyldt af en ny Digtning at jeg opgav al Brevskrivning, lod min Tanke flyve til Vennerne; men uden at de fik Sort paa vidt derom. Først her i Maxen, hvorhen jeg fløj lige fra Schweiz er Digtningen endt og jeg glæder mig særdeles til at læse denne for Dem og Deres Kone; jeg troer at jeg har givet et ret beskueligt Billede af det herlige Bjergland, ja selv lidt Farve af Livet og Menneskene der. Det er et Eventyr: »Iisjomfruen«, den dræbende Natur-Magt der boer i Gletschernes dybe Huler og Spalter. Mere end ellers, har jeg tumlet i Schweiz« (ib.).

På sin hjemrejse gjorde A holdt i Sorø hos Ingemann, hvor det 27.8. hedder i Dagbøger: »Læst for Ingemanns »Iisjomfruen« og omdigtet Slutningen eller rettere, ladet min Tanke med Babettes Drøm, træde klarere frem« (V 115). Under dette ophold modtog han 29.8. budskabet om sin faderlige velgører Jonas Collin d.æ.s død den foregående dag, og selv om han 30.9. noterer: »Renskrevet paa *Iisjomfruen*« (Dagbøger V 116), fremgår det af bagsiden på en overklæbning 263 160.18-39, at han stadig trods karakteren af renskrift har rettet i manuskriptet. Der foreligger da iøvrigt også endnu to manuskripter **k** og **r**, der vel er blevet til i forbindelse med den lange række af oplæsninger, han vanen tro iflg. Dagbøger gav i de næste måneder for venner og bekendte. Om de større og mindre rettelser og ændringer i **k** se Vintergrønt 108ff.

Ligesom A udvidede og omarbejdede eventyret, skiftede inspirationen og kilderne også. I Bemærkninger afspejles det, at A oprindelig kun havde tænkt sig et eventyr om ørnereden, idet han om eventyrets motiv udelukkende noterer: »Den hele Skildring med Ørnereden er oplevet og fortalt mig af den bayenske

Folkedigter *Koppel*« (21). Franz von Kobell (1803-82) var professor i mineralogi i München, men skrev ved siden af digte i øvrebayersk og pfalzisk dialekt og tilhørte iøvrigt kredsen omkring kong Maximilian II af Bayern. Bekendtskabet gik tilbage til 1854 (se *Dagbøger IV 153* og *FraBoghylde 91*), men Kobell har antagelig først fortalt A om ørnereden under dennes ophold i München i sommeren 1860, hvor de var sammen flere gange, senest 6.10. Bl.a. hedder det i *Dagbøger 25.6.1860*: »Middag hos Digteren Professor Kobell [...] jeg læste Eventyr og Kobell læste af sine Sager« (IV 386).

Medens kilden til kap. VII således er helt klar, har der hidtil hersket langt mere usikkerhed omkring eventyret som helhed. Baggrunden er oplysningen i MLE, hvor det hedder: »Den sørgelige Begivenhed med det unge Brudepar, som paa deres Bryllupsdag besøgte den lille Ø udfor *Villeneuve*, hvor Brudgommen omkom, blev lagt som Virkeligheds-Rod for den Digtning, hvori jeg vilde vise Schweizernaturen saaledes, som den under flere Besøg i dette herlige Land havde afspeilet sig i min Tanke« (II 241). Trods denne oplysning, der kan sammenholdes med eventyrets egen oplysning 162.21-27 om turisterne, der kommer »med deres i Rødt indbundne Reisebog« og læser om brudeparret, der sejler over til øen i 1856, og brudgommens død samt linie 27-29, der direkte har karakter af citat, har hverken Finn T. B. Friis i H. C. Andersen og Schweiz (1949.148) eller Topsøe-Jensen i *Vintergrønt 105* fundet en kilde.

Imidlertid noterer A 11.7.1860 under sit ophold i München og umiddelbart inden han rejste til Schweiz: »Kjøbt Bädekers »Schweitz«« (*Dagbøger IV 397*). Dette værk, kendt for sin røde indbinding, har han utvivlsomt haft med på sin rejse i sommeren 1861, og det er næppe tilfældigt, at det er i dagene efter hans besøg i *Villeneuve* (22.6.) og på *Chillon* (24.6.), at A ændrede planerne med eventyret. I *Die Schweiz, die italienischen Seen; Mailand; Genua, Turin. Handbuch für Reisende von K.Baedeker (Coblenz 1857.191)* har han nemlig i forbindelse med disse steder kunnet læse: »Die unfern 264 des Einflusses der Rhone, etwa 1000 Schritte vom Ufer entfernte ummauerte Insel, 30 Schr. 1.; 20 br., vor 100 Jahren von einer Dame angelegt und mit 3 Acazien bepflanzt, gewährt eine volle Rundschau. Im Sommer 1856 war ein Brautpaar Abends in einem Kahn zu der Insel gefahren und hatte den Kahn angelegt. Durch die Strömung der Rhone hatte der Kahn unbemerkt sich los gemacht. Der Bräutigam, ein guter Schwimmer, springt dem Kahn nach, erhascht ihn, verschwindet dann aber in der Fluth. Erst am folgenden Morgen wird der Ruf der einsamen Braut vom Ufer gehört.« På ét punkt har A dog afvejet fra *Baedeker*. Medens den sidstnævnte tilsyneladende omtaler brudeparret som allerede gift, da brudgommen drukner, indtræffer ulykken hos A aftenen før brylluppet. Derved får eventyret en stærk lighed med *Carl Bernhards* novelle *Lykkens Yndling* (1837), hvor grevinde *Corsel* og *Ditmar* begge drukner på lykkens højdepunkt, umiddelbart inden de skal giftes.

Udover inspirationen fra *Kobell* og *Baedeker* samt sine egne indtryk af den schweiziske natur omtaler A som ovenfor nævnt i *Dagbøger 7.8.*, at han læser *Kohls Alpenreisen*, dvs. *Johann Georg Kohls* (1808-78) *Alpenreisen I-III. 1849-51*, et værk som han allerede 1858 havde interesseret sig for (*BEC II 302*) og hvis forfatter han personligt havde kendt fra 1844 (*Dagbøger III 408ff*). Se iøvrigt ndf.

Ligesom eventyret som en helhed altså har en realistisk baggrund, gælder dette også mht. enkelte motiver. *Iisjomfruens* skikkelse, som også i en lidt anden form er benyttet i *Sneedronningen* (II 49ff), havde A kendt fra sin barndom, hvor det i forbindelse med faderens død hedder i MLE: »Hans Liig blev liggende i Sengen, jeg laae med min Moder udenfor, og hele Natten peb en Faarekylling. »Han er død!« sagde min Moder til den: »Du behøver ikke at synge efter ham, *Iisjomfruen* har taget ham!« og jeg forstod hvad hun meente; jeg huskede fra Vinteren forud, at da vore Vinduer stode tilfrosne, havde min Fader viist os, at der var frosset paa Ruden, ligesom en Jomfru, der strakte begge sine Arme ud. »Hun vil nok have mig!« sagde han i Spøg; nu, da han laae død i Sengen, kom det fra min Moder i Sindet, og hvad han udtalte, beskjeftigede min Tanke« (I 41).

Mere problematisk er inspirationen til *Svimlen*. Medens *Rubow 152* og med ham *Vilh.Andersen* (*Illustreret dansk Litteraturhistorie II. 1934.766*) mener, at hun er dannet under indflydelse fra *Jens Baggesens Parthenais* oder die *Alpenreise* (1802), finder *Topsøe-Jensen* i *Vintergrønt 118* ikke dette sandsynligt, fordi digtet er kedeligt - underforstået, at A aldrig ville have interesseret sig for det. På den anden side indrømmes det med reference til *Kohls Alpenreisen*, at en sireneagtig svimmelhedsgudinde ikke optræder i schweiziske folkesagn. *Svimlen* er altså antagelig A.s egen opfindelse. Iøvrigt var det 265 ikke første gang, han benyttede denne figur. I afsnittet *Ved Dannemora* i I *Sverrig* optræder hun også personificeret som »den onde Trolldhex fra Sylphidernes Land« (111). Måske inspirationen til figuren er at finde her, hvor hun også omtales som »denne Høidernes mægtige *Lore-Ley*«, en skikkelse kendt fra *Heinrich Heines* digt *Loreley*.

121.13*Schreckhorn*] egl. to bjergtoppe på *Finsteraarhorn* i *Bernalperne*: Store (4078 m) og Lille S. (3494 m). - *Wetterhorn*] bjergmassiv i *Finsteraarhorn-gruppen*; højeste top er *Mittelhorn* (3708 m); jvf. brev til *Edvard Collin 5.7.1861*: »vi kjørte [...] til de to store Gletscher ved *Grindelwald*, hvor *Jonas*, med *Fører*, gik ind i den nederste« (*BEC III 39*, jvf. *Dagbøger V 92f*).

122.3*transparent*] gennemskinnelig, gennemsigtig. - **9-14***fra alle Husene ... Varer*] sml. *Dagbøger 3.7.1861*: »Ved *Veien* plagedes vi af *Børn* og *Gamle* der vilde sælge os for en *Frank* udsnittede *Huse*« (*V 93*). - **41-123.4***Folkefærdet ... »Svenske«*] jvf. *Kohl*: »[ich wurde] mit einem »von *Weissenflue*« und dann mit

einem »von Bergen« bekannt, die mir beide erzählten, wie ihre Geschlechter noch von den Schweden abstammten, welche zuerst dieses Land besetzt hatten, und wie sie wohl wüssten, dass diese selben Namen ihrer Familien noch jetzt in Schweden und in Deutschland gefunden würden« (I 150).

123.14-18*selv Bedstefaders Stok ... Børn*] sml. *Hyldemoer* (II 175). - **35***Recepten*] opskriften. - **37***karter*] egl. om uld: reder, rensler.

124.11*Staubbach*] 300 m højt vandfald i Lauterbrunnenthal. - **12***Jomfruen*] bjergtop i Berneralperne (4166 m); sml. *Dagbøger* 3.7.1861: »vi gik til Staubbach hvor der var meget Vand, og faldt som Damp nedad, Jomfruen var ikke at see [...] Om Aftenen klarede Himlen, Jomfruen stod reen med den blændende hvide Sne« (V 92f, jvf. også ib. III 164). - **21***som vi veed*] tilsyneladende en forglemmelse, idet A åbenbart i en af de tidligere versioner har fortalt om Rudys fader i indledningen. - **22***Simplon*] pas i de schweiziske Vestalper (2009 m); 1801-07 anlagde Napoleon en vej over passet, der fører fra Brig i Rhônedalen til Lago Maggiore. - **29***kunde hjælpe sig*] klare sig uden bistand fra andre. - **31***Gemmi*] pas i Berneralperne (2329 m) fra Kandersteg i Kanderdalen til Leukerbad i Leukerdalen. - **38-125.1***den unge Kone ... borte*] sml. *Dagbøger* 3.7.1861: »I den nedre Gletse var 1821 en Præst faldet ned, Føreren havde været med at faae ham op« (V 93).

125.11-13*i den kolde ... Schweizerbonden troer*] sml. Kohl: »Fast von jedem Gletscher erzählt der Aberglaube eine Sage, dass diese oder jene Seele auf 2000 oder 3000 Jahre oder auf ewige Zeiten in seine Eishöhlen gebannt sei« (III 321). - **14-16***ikke uligt ... det andet*] sml. *Dagbøger* 3.7.1861: »[den øvre gletscher] saae ud som et pludseligt i lis forstenet Vandfald, lisstykkerne skruede i hinanden« (V 93). - **29-30***266en Dreng ... tildøde*] sml. *Sneedronningen* der kysser Kay, men må stoppe for ikke at kysse ham tildøde (II 54). - **35ff.** Sml. *Optegnelsesbog* 11,2 (BI 26r): »SVINDELEN«: »De sige at Havfruen kan længes efter Mennesket og ved dets Kjærlighed vinde en udødelig Sjæl, men Luftens Døtre [...] Sneedronningen [...] Hvirvelvinden [...] og *Svindelen*, den usynligste for det menneskelige Øie, ingen af dem har Havfruens Længsel, men som Polyppen i Vandet griber efter hver Gjenstand griber den efter Menneske Skikkelsen; som det kan more Dig at kaste Steen i Dybet, kaster hun Mennesket ned [...] hun sidder paa Afgrunds Randen og lokker [...] hun kilder Blytækkeren under Fødderne naar han hænger i sin Stol paa Kirketaarnet [...] Hun sidder ud for Gelænderet ved den bratte Afgrund, hun ruts[ch]er paa Gletsernes glatte lis hen mod Afgrunds Svælget, man fornemmer hendes Kys fra vor Taaspids til den øverste Hjernetraad« (Vintergrønt 117 f; se også ovf.).

126.1*Polyppen*] blæksprutten. - **6***Pog*] dreng. - **13***Solstralernes Døttre*] sml. luftens døtre i *Den lille Havfrue* (I 106). - **25-32** En variant af en af Æsops fabler (jvf. *Æsops Fabler* ved Chr. Winther 2.1880.48), som A også har fortalt i *At være* (146f) (jvf. også *Dagbøger* II 270).

127.19-26*jeghar seet en Hundehvalp ... som ikke er*] sml. *Dagbøger* 4.6.1861 om jernbane rejs en fra Firenze til Lucca: »I Banevognen var en Dame, der havde betalt Plads til sin Hund, flere maatte staae op saa overfyldt var der, hun gav Hunden Mælk, som hun af en lille Flaske hældte i sin Haand; jeg tænkte paa Historien om Hunden i Breslau Frøken Heinke fortalte om, og tænkte nu sammen en Fortælling om at den var en Hvalp af samme, som for Faderens Merit var taget til sig af Damen og nu i Forvænnelse blev Aristokrat, stolt og forkjælet og det var Faderen han skyldte Alt, sin Indførelse i Verden, sit Adelskort og selv var han kun en almindelig Hvalp« (V 69).

128.10ff. Jvf Kohl III 70. - **20***Jordafsaets*] jordaflejring. - **41** »*Munken*«] bjerggruppen Mönch (4099 m). - »*Eiger*«] bjergtop i Finsteraarhorngruppen (3975 m).

129.8-9*Utallige Insekter ... døde paa Sneen*] jvf. Kohl: »Die höheren Eisflächen sind oft mit Millionen von Insectenkörperchen bedeckt« (II 40). - **11***Wetterhorn*] se ovf. 121.13; bjergmassiv i Finsteraarhorngruppen; jvf. iøvrigt Skyggebilleder om Rammelsberg: »Den norske Bonde kalder den tykke, blaa-hvide Taage, der tidt staaer indsluttet mellem Bjergsiderne: »Ulddotter«, og jeg veed intet Navn der er mere characteristisk, det saae virkelig ud, som en uhyre Masse af den finest kartede Uld [...] laae der, op over de mørke Graner« (43). - **13***Föhn*] varm og tør vind, der blæser ned fra bjergsiderne. - **24-28***Alpelandets hemmelighedsfulde Væsener ... Græsgangen*] jvf. Kohl III 331,333,349f

130.11*Cretinere*] lidende af kretinisme dvs. psykisk og fysisk 267 udviklingshæmmede pga. forstyrrelser i skjoldbruskkirtlens funktion. Jvf. iøvrigt Kohl I 177, II 346f. - **27-28***Sproget selv*] kanton Wallis er fransktalende.

131.5*Gemser ... Steenbukkene*] jvf. Kohl II 356. - **10ff.** Jvf. Kohl: »die Eroberung des Wallis durch die Franzosen wird als eine der Ursachen bezeichnet, welche die Giftpflanze des Cretinismus an mandlen Stellen ausrottete, zum Theil freilich auf eine Weise, die nur im Kriege entschuldbar und erklärlich erscheint« (II 347). - **23***Napoleon Bonaparte*] fr. kejser (1769-1821). - **29-30***lod ham drikke ... Jægeren*] sml. Kohl: »sie glauben, dass das Blut dieser Thiere, warm getrunken, ein Zaubermittel gegen Berggefahren sei und vor Schwindel, Schwäche und anderen Unglück schütze« (III 338, jvf. ib. 405). - **40***gaae dem af Lugtspor*] gå imod vinden, så dyrene ikke kan spore lugten fra jægeren. - **41***tog*] antog, forvekslede.

132.7ff. Sml. Kohl I 127f, 148f. - **23-30***de saae opad ... nær ved dem*] sml. Kohl: »Die Leute beobachteten zugleich genau, auf wie wunderbare Weise sich die Schneeschicht fortbewegte; es erhoben sich in ihr, wie es etwa in einem breiten hinabsinkenden Tuche geschehen würde, lange und grosse Wellen« (III 28). - **34***Vindfanget*] lufttrækket.

134.9i *hvor ... Rudy var*] hvor skikkelig og brav Rudy end var. - **19***Vaaningshuset*] beboelseshuset. - **23***en skinnende Piil ... Tells Piles kud*] iflg. sagnet nægtede den schweiziske jæger Vilhelm Tell 18.11.1307 at tage huen af for en hat, der var ophængt på en stang foran kirkedøren i Altorf som et symbol på det habsburgske herredømme over Schweiz. Derved vakte han landfogden Gesslers vrede, og som straf blev han dømt til at skyde et æble af sin søns hoved, idet sønnen ellers skulle miste livet. Episoden blev iflg. sagnet indledningen til den schweiziske frihedskamp (se iøvrigt n.t. IV 184.31).

135.3-4*Rhonen ... ødelæggende Alt*] sml. Dagbøger 15.6.1861, rejsen fra Brig til St. Maurice: »endnu saaes stor Sandbedækning fra Oversvømmelsen forrige Aars September« (V 80). - **7-9***Et gammelt Taarn ... den murede Bro*] sml. Dagbøger 16.6.1861, St. Maurice: »Byen ligger tæt op til den bratte Klippe en smuk hvælvet Bro fører over Rhonen [...] Det er et smukt Vu paa den anden Side Broen, der i een Bue er lagt over Rhonen og har til Høiere det gamle Slot og et Taarn høiere oppe« (V 80f). - **12-14***man er som i en Have ... Granatblomster frem*] sml. Dagbøger 16.6.1861, St. Maurice: »vi gik over [Rhønen] og Veien førte under Frugtræer i en smuk Dal mellem de høie Bjerge, hvor endnu Sneen ligger« (V 80) og 17.6.1861, Bex: »Haverne gaee i hinanden, store Kastanietræer« (ib. 81). - **14***Granatblomster*] på granatæbletræet, *Punica granatum*. - **29***Træbul*] træstamme. - **32***Livsmomenter af Betydenhed*] livsøjeblikke af betydning. - **35-36** »stadige Tanke«] hentydning til Thurides monolog i Oehlenschlägers heltespil Landet 268 fundet og forsvundet, Første Handling (1845; Oehl XII 143f), jvf. BEC II 205.

136.8*den gamle Barne-Sang*] citat fra den anonyme danske børnesang Faderen med Drengen paa Knæ (Thiele1 III 130f): Rid! rid! Ranke! / Hesten hedder Blanke, / Hesten hedder Abildgraa, / Den skal - - ride paa! / Ride, ride, Ranke! / Til Møllerens Huus. / Der var ingen hjemme / Uden en lille Kattepuus. - **18-19***Interlaken ... Søerne*] mellem Thunersøen og Brienzersøen. - **20***der var stort Skyttelaug*] sml. Dagbøger 22.7.1860, Brunnen: »Her er [...] Skyttelaugs Fest, de kom med Faner og Musik« (IV 402) og 4.7.1861, Interlaken: »Telegrapheret til Luzern om Værelse, da man siger der er meget opfyldt i Anledning af Skyttefesten i Stanz« (V 94). - **38***Randsel*] rygsæk.

137.19-20*Dernede ... Træhuse*] sml. Dagbøger 1.8.1846: »kjørte [...] gennem Interlaken til Lauterbrunnen, en storartet Natur, de brune Schweitzerhuse laae paa de fløielsartige Enge op af Bjergsiden« (III 163f), jvf. også ndf. - **20-22***Gletscheren ... Spalter*] sml. Dagbøger 3.7.1861, Grindelwald: »Gletschen [...] laae skidden af Støv, men dog med mægtige glasgrønne Spalter« (V 93). - **37ff.** Sml. Dagbøger 2.7.1861, Interlaken: »Det er en egen By Interlaken, man har tilkjøbs snittet ud af Træspaanerne og med Glas og Farver smaa Sveitserhuse som de egentligt slet ikke ere i Schweiz saa pyntelige, saa Legetøisagtige er de ikke og dog - i Interlaken, har man dem, det er her Hotel ved Hotel; med udsnittet Træværk om Vinduerne, Altaner, fremspringende Tage, pynteligt, ziirligt, og det paa hele den ene Side af en deilig og macadamiseret Vei, thi Huse paa den anden Side vilde tage Udsigten bort, det er som en Pariser Boulevard midt inde mellem Schweitser Bjerge. Mægtige og gamle Valnød træer skygge og hele den Husene modsatte Side, hvor Øiepunktet er »Jomfruen«, er den deiligste Fløielsgrønne Eng hvor Kørerne gaee med Klokke, Alt som oppe paa Bjerg sletterne« (V 91f; jvf. også BEC II 39).

138.10*macadamiserede*] vejbelægningsmetode bestående af småsten med asfalt o.l. som bindemiddel, opfundet af englænderen John L. Mac Adam (1756-1836). - **21-23***Huse ... Faner vaiede*] sml. Dagbøger 4.7.1861, rejsen fra Interlaken til Luzern: »Faner og Vers forkyndte om Skytte Fefesten [: -festen] i Amstad« (V 94). - **30***tydeligt*] forståelig.

139.10*den Første*] den dygtigste. - **18***Post*] diligence til befordring af post. - **20***man jo kan*] at man ikke kan. - **29-30***Vor Herre ... for os*] sml. Optegnelsesbog 11,4 (Bl 24r): »Et italiensk Ordsprog siger: »Gud giver os Nødderne, men han knækker dem ikke for os«« (Vintergrønt 116).

141.5-7*Fra Skovgrunden ... Træer*] sml. Dagbøger 3.7.1861, udflugt til Lauterbrunnen: »i Skoven lod de Træstammer rutsche; een, stor som 269 en Skibsmast rullede ned paa Veien lige foran Hest og Vogn og kunne have lemlæstet den og os« (V 92). - **8***Accord*] musik.

144.32*Men det er dog altid et Udseende*] men det ser dog altid ud af noget. Jvf. iøvrigt Optegnelsesbog 11,4 (Bl 6v): »Jeg ligger paa Taget og soler mig sagde Katten, der kommer ikke noget ud af at sørge; men det er dog altid et Udseende! sagde Kjøkkenkatten« (FoF X 145).

145.8*vovsom*] dristig, forvoven.

148.20-21*det ringede ... Venner derom*] »Naar det ringer for Øret, saa tales der om En« (Thiele2 III 141). - **34***de fygede Bolstre*] de sammenfygede, sammenblæste puder (: snedynger). - **35-36***de dybe Dale ... rørte sig*] sml. Vilhelms beskrivelse af sin og Ottos rejse over Simplon til Schweiz i O.T.: »Vi med Vogn og Heste

vare kun, som Myrer paa en Bautasteen. Det var Jordens Ribbeen vi kjørte igjennem« (253).

149.26*huer*] hver eneste. - **27-28***Dampdragen*] se n.t. III 141.34. - **31-32***to Sjæle og een Tanke*] citat fra slutningen af 2. akt af Friedrich Halms (pseud. for E.T. von Münch-Bellinghausen (1806-71)) drama *Der Sohn der Wildnis* (1842; da. *Ørkenens Søn*, opført I. gang på Det kgl. Teater 6.2.1843): »Zwei Seelen und ein Gedanke, / zwei Herzen und ein Schlag.«

150.13ff. Sml. Optegnelsesbog II,2 (Bl 1v): »Ved den østlige Ende af Genfersøen [...] ligger den lille Stad Montreux med sin Kirke [...] og høit over Kirken rager grønne Bjerge med Huse og Byer, der op vil vi gaae, see ud over den blaagrønne Sø, hvor Seilbaade krydser og Dampskibe som rygende Sø Delphiner skyde frem. - Heroppe vandrede Frankrigs Rousseau og digtede sin Heloise, her sad Byron under Kastanierne og saae ned paa det skumle Klippeslot Shilon [...] Du rige deilige Natur hvad Eventyr har Du at fortælle mig. Om Rousseau og Byrons Vandringer her kan jeg mælde sagde de gamle Kastanietræer; om Øerne derude, ved Rhonstrømmen ligger en lille Øe med Akasietræer, jeg kan huske sagde Nordenvinden, den kom susende« (Vintergrønt 104f). - **16***ved den dybe, blaagrønne Sø ... Chillon*] Byrons (1788-1824) *The Prisoner of Chillon* (1816). - **19***Rousseau ... Heloise*] Rousseaus (1712-78) *La nouvelle Héloïse* (1761); jvf. brev til Edvard Collin 15.8.1860: »I forgaars forlod jeg Locle, overnattede i Yverdun, da jeg tog med Deligensen for at see den smukke Dal Travers, hvor Rousseau har levet, igaar kom jeg her til Ouchy der er en Slags Forstad for Lausanne og ligger en halv Times Vandring fra denne By, nede ved Søen, her i Hotellet (Ankeret) har Byron boet og her skrevet sin »Fangen i Chillon«, det lille Værelse er tæt ved mit« (BEC II 347). - **21***en lille Ø*] Île de Paix; sml. Dagbøger 22.8.1860: »Spadseret forbi Kirken i Montreux næsten hen til Chillon; saa tydeligt de tre Akazier paa den lille Ø ved Vilneuve« (IV 419) (se iøvrigt indledningen ovf. s. 264).

270

151.14-18*Ned til Chillon ... Brændingen*] sml. Dagbøger 24.6.1861, udflugt fra Montreux til Chillon: »Chillon laae paa sin Klippeø, med et Mordbærtræ i Gaarden, vi gik ned i Fængslet hvor en Klippe var Leiet før Dødsdagen [...] Gjennem et Hul blev Fangen styrtet ud [...] saa Værelset hvorfra en Steentrappede førte ned, men kun de tre øverste Trin, da styrtede Offeret ned paa en Klippe med Jernpigge i den favnedybe Sø [...] Som et Pinselssted en Pinebænk staaer her paa Klippen det skumle Slot i den dybe grønne Sø; da vi kom derfra følte jeg mig slet ikke vel« (V 86). - **40***Petersillen*] persillen.

152.3*credenses*] disket op for. - **19***Diablerets*] kalkstensbjerg (3246 m) i Wildhorngruppen i Freiburgeralperne.

153.6*taalte ikke*] fandt sig ikke i. - **24-25***Løvtræerne ... Kartoffeltoppe*] sml. Dagbøger 18.8.1833, rejsen til Geneve: »[vejen] gik næsten, bestandig, tæt ved [en Afgr]und, Skovene laae som Kartoffel [A]gre nede under« (I 160; se også MLE I 143 og O.T. 85). - **26***Linned paa Blegen*] efter vask blev tøjet lagt til blegning på specielle blegepladser for at få det mere hvidt. - **27***Gentiane*] entian.

154.11*Hvor*] hvordan.

155.3-4*skabt af Adams Ribbeen*] iflg. 1.Mos. 2.21-22 skabtes Eva af Adams ribben. - **9-10***han saae livsseggen ... Glas*] sml. Dagbøger 3.7.1861, skildringen af gletscheren ved Grindelwald: »Der er hugget en Gang ind i Gletschen og derinde illumineret med en halvsnees Lys. Det hele saae ud som blaagrønt Glas« (V 93).

156.2*fornummet*] fornemmet, anet. - **30-32***Rotterne ... Flesk*] Sml. Optegnelsesbog II,2 (Bl 9r) fra før rejsen 1861: »»Hvad er den største Lykke?« Rotterne sagde det var at æde Tællelys og at have fuldtop af fordærvet Flæsk, den Dovne at sove til mit paa Dagen, den Lærde at gjøre nye Opdagelser etc.« (FoF X 137).

157.17*Det Bedste skeer*] en hyppig tanke hos A, se n.t. I 237.40; II 164.37-38, 304.3; III 41.24, 158.15. Jvf. iøvrigt Dagbøger 31.8.1861 i forbindelse med meddelelsen om gamle Collins død og A.s hjemrejse til København: »Hvad ruller op? / Hvad blive vil det næste! / Knuust blev tidt Haabets Knop! / Dog skeer jo kun det Bedste! -« (V 117). - **20ff.** Sml. Optegnelsesbog II,2 (Bl 26r-v): »I ALPERNE. Skyerne sænke sig i forunderlige Skikkelser, snart som en uhyre Ørn, snart som et af Urverdenens Søedyr ned over den mørkegrønne, klare Sø; en Regnbue staar op ad Bjerget hen over det, Skyer seile forbi Regnbuen og skjuler Partier af den; nu falder Sollyset skarpt paa en lille grøn Græsplet deroppe, den træder frem, som var den transperant. I Aften ligger Søen vinterkold, som en blank poleret Gletscher mellem de graa grønne Bjerge, Skyerne hænge i sønderrevne Taagebilleder ned paa Vandfladen og Sneepletter paa Bjergsiden forøger Skuet af et vinterligt 271 Billed. Ikke en Baad er der ude, ikke en Fugl flyver forbi. -« (Vintergrønt 116).

159.17-20*Aarnerne ... sønderbryde*] sml. Optegnelsesbog 11,4 (Bl 1r): »Havet er [et] Uhyre, der heelt er Ryg der kan bære, heelt er Mund der kan sluge, heelt Øie, saa mild og smilende, saa Skrækkindjagende. Blødt og bøieligt og dog saa stærk til at bryde, det skiller Verdensdele og er dog en Bro mellem disse. Malstrømmen er dens Ryghvirvel, Hvalen og Sildestimerne dens Infussionsdyr etc. -« (FoF X 145). - **26-37***Rudy ... Magen til*] sml. Dagbøger 24.6.1861, Montreux: »Hjemme efter Theebordet lyste Aftensolen mageløst deiligt paa Bjergene, Granerne fik et rødilla Udseende, ganske som blomstrende Lyng, den

hvidgule Klippevæg saae ud som glødende, og nu kom paa Bjergene lige over for »Alpeglühen«, det var som en stille staaende Lavaglød, saa brændende, Skyerne paa Himlen, som den røde Ild« (V 86) samt Optegnelsesbog II,2 (Bl 26-r-v): »Montreux 24 Juni 1861. Hvilken Palet gjemmer saadanne Farver som Luften her, Bjergene og Søen, saa blændende, saa vexlende, saa harmoniske; nu kommer en Solstraale paa den mørke Bjergside og som ved et Trylleri staar der frem en Fløielsgrøn Græsgang; nu i den synkende Sol blusser Granskoven som var det et blomstrende Lyngtæppe der hang ned over den og hvor Træerne slippe og Klippestenene træde frem, de gløde som Ild, det er som Bjerget var Transperent, Solen synker, Skyggen løfter sig Bjerget bliver sortblaae, kun foroven, den høiere Side er som den røde Lava, det er Ild, det er som et Moment fra Bjergdannelsen da disse Masser glødende løftede sig fra Jordens Skjød og endnu ikke ere slukkede; Hvad bruser frem, er det eet af Forverdenens gruvækkende Dyr, dybt nede mellem Viinhaverne bevæger det sig, det er Locomotivet med sit Banetog to ildrøde Øine og en Fjederbusk af Røg der lægger sig som Manke hen af Dyrets Ryg, det skyder frem og strøer under sin Bug Ildblomster, store gnistrende brændende Funker, hør dets Piben, dets Støien, forbi og i Bjergene er Solglandsen forbi de mørke Skikkelser staae som svøbte i Nat mens en tung Sky sænker sig meer og mer som vilde den indhulle Bjerget« (FoF X 123). - **38***Dent du Midi*] bjergtop i Berneralperne (3260 m). - **40-160.3***Saa megen Deilighed ... dog levet*] lykken ved at dø på livets højdepunkt er en stadig genkommende tanke hos A, jvf. fx brev til Edvard Collin, Paris 19.7.1833: »jeg har en bitter Anelse om, at jeg aldrig faaer Dem eller de Kjære der hjemme at see, og jeg troer paa den, thi i Grunden var det vist dog det Bedste for mig! Misforstaae mig ikke! Jeg troer, at Livet ikke vil bringe mig megen Ro og Glæde og at det derfor var lykkeligst at døe medens man havde sit Lykkes-Solskin« (BEC I 148) samt EDB, da han står på den ty. professor K. O. Mullers (1797-1840) grav på Kolonos: »Ung og tilfreds, 272 midt i sin Stræben, medens ingen Forventninger om ham vare skuffede, fandt han Døden! hvad kunde være lykkeligere?« (181f). Jvf. også Lykke-Peer (1870), der netop er bygget over denne idé.

160.29-30*dybt under dem ... Klang*] jvf. Kohl: »Es liegt in der Natur der von Gletschern, Lawinen und Bergstürzen stets heimgesuchten und verwüsteten Alpenthäler, dass sich der Mythos vom verlorenen und zerstorten Paradiese hier vorzugsweise ausbilden musste, und dass man ihn gleichsam als den eigenthümlichsten und am allgemeinsten verbreiteten Mythos der Alpen bezeichnen kann« (III 317). - **36f.** Iisjomfruens tredie og sidste dræbende kys (jvf. 125.29 og 155.12) overtaget fra folketroens tretalsmagi.

161.14-24*Et Gudsveir ... strømmede Regnen ned*] sml. Dagbøger 23.6.1861, Montreux: »mod Aften blev det et voldsomt Tordenveir. Skyen sænkede sig ned fra det høieste af Savoies Bjerge, Lynblink lyste ned mod Jura, men snart brød Uveiret løst. Søen laae ganske stille. Lynene oplyste den hele Egn, som var det Solskin, man saae hver enkelt Viinstock paa Marken, Lynene dannede Sløifer og underlige Ild-Filtringer i Luften. Det gjorde ondt i Øinene men vi bleve oppe og meest i Mørke for at see de glimrende Lyn, der snart lyste fra alle Himmelens Kanter; slog ned i Søen og paa Bjergsiden. Drønene rullede med Eccho fra Bjergene, saa længe og saa tiltagende, det ene Drøn rullede over i det andet« (V 85, jvf. også BEC III 32).

162.19-20*Jernbanen ... er aabnet*] Simplon-banen påbegyndtes 1860. - **21-22***deres i rødt indbundne Reisebog*] se indledningen ovf, s. 263.